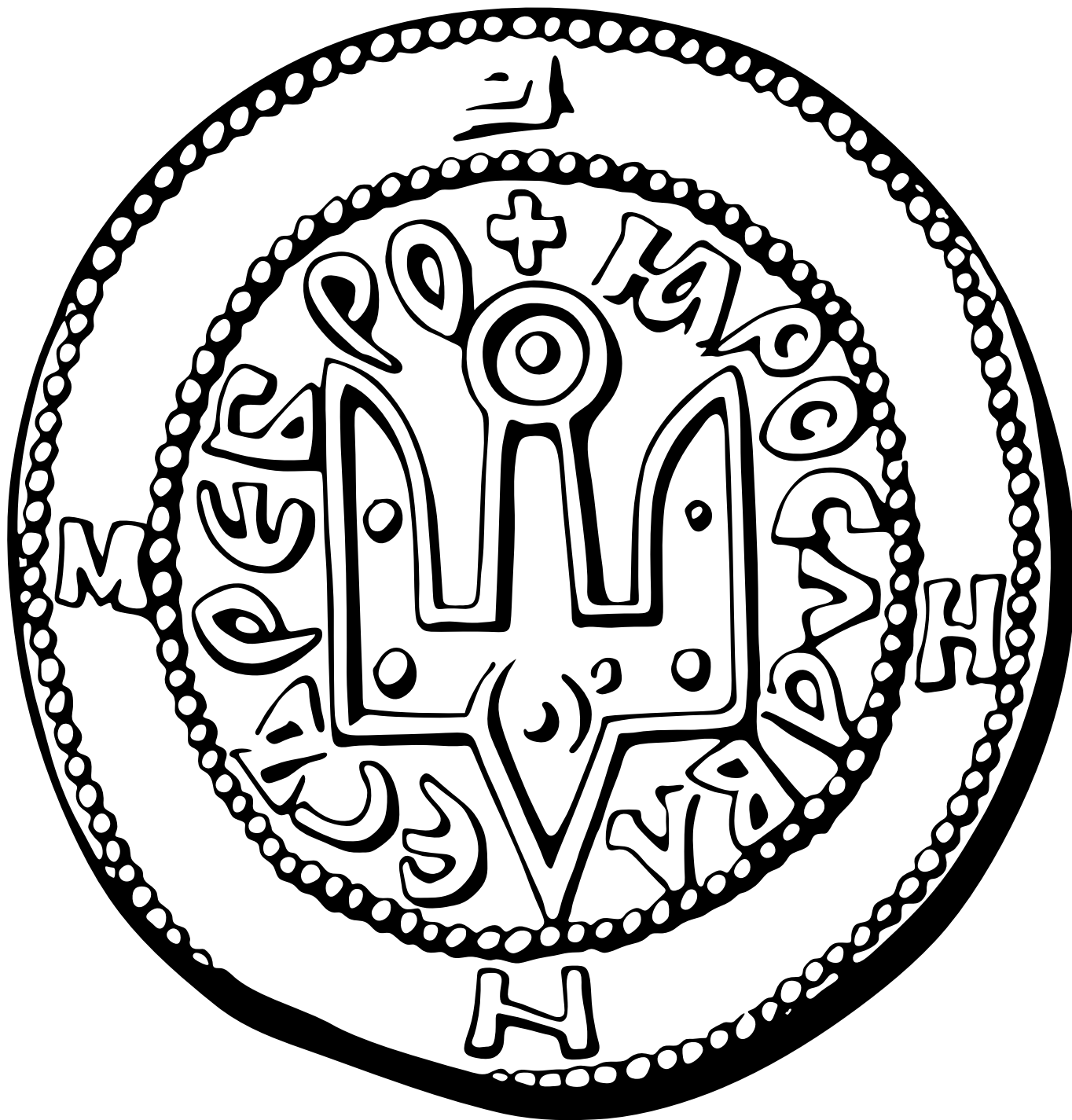

Rozpad Rusi Kijowskiej

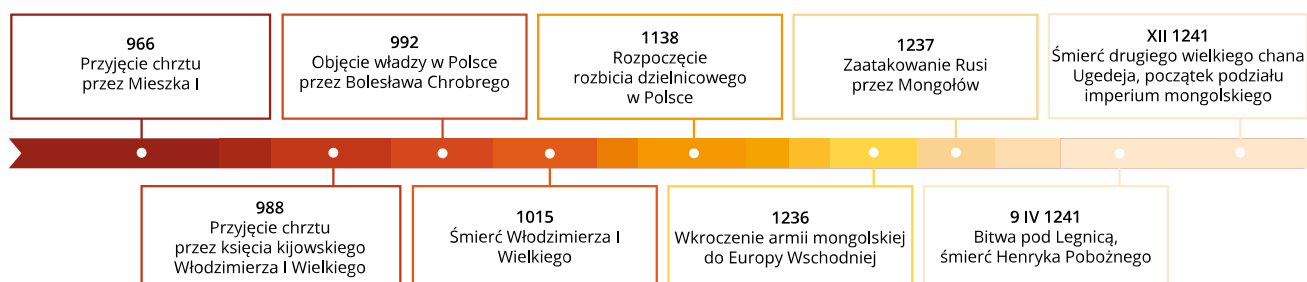
- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Film edukacyjny](#)
- [Film + Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Marek Ulpiusz Trajan, *List do Gajusza Pliniusza Młodszego*, [w:] Grzegorz Chomicki, Sławomir Sprawski, *Starożytność. Teksty źródłowe, komentarze i zagadnienia do historii w szkole średniej*, Kraków 1999, s. 290.
- Źródło: *Historycy cesarstwa rzymskiego*, oprac. Hanna Szelest, Warszawa 1966, s. 35.
- Źródło: Marek Tulliusz Ciceron, *Druga mowa przeciw Werresowi*, [w:] Grzegorz Chomicki, Sławomir Sprawski, *Starożytność. Teksty źródłowe, komentarze i zagadnienia do historii w szkole średniej*, Kraków 1999, s. 230.

Rozbicie dzielnicowe, takie jak na Rusi Kijowskiej w XI w., było zjawiskiem typowym dla ówczesnej Europy. Doświadczyla tego np. Francja w X w., Polska w XII w., Niemcy w XIII wieku. Księstwa i królestwa były wtedy własnością zwierzchnika rodu, a po jego śmierci często dzielono je między członków jego rodziny – spadkobierców. Wielką Ruś Kijowską podzieliła między siebie rodzina Rurykowiczów. Jej zasługą było stworzenie jedności kulturowej ziem na wschód od Bugu, z tym samym staroruskim językiem pisanym i tą samą religią – prawosławiem. Podział polityczny Rusi Kijowskiej dokonywał się przez stulecia, co wiązało się z ogromnym kryzysem politycznym. Słabość księstw ruskich wykorzystali Mongołowie, najeżdżali i podporządkowali sobie te tereny w ciągu dwóch stuleci. Ponowna konsolidacja ziem ruskich pod berłem Rurykowiczów była procesem powolnym i zakończyła się dopiero w XVI wieku.

Twoje cele

- Scharakteryzujesz kolejne etapy rozwoju księstwa kijowskiego od momentu jego szczytowej potęgi do podziału na kilka państw.
- Wyjaśnisz, za pomocą jakich czynników Włodzimierz I Wielki zjednoczył ziemie ruskie.
- Przedstawisz okoliczności interwencji Bolesława Chrobrego w spory dynastyczne w Kijowie.

Przeczytaj

Rurykowicze – założyciele państw

Książę kijowski Włodzimierz I Wielki (958–1015), z dynastii [Rurykowiczów](#), podporządkował sobie tereny od Bałtyku aż po Morze Czarne i od współczesnej granicy Polski do Wołgi. W 988 r. Włodzimierz przyjął chrzest w obrządku wschodnim z Bizancjum i założył w Kijowie biskupstwo i metropolię dla wszystkich swoich ziem. Podlegały one patriarchsze konstantynopolitańskiemu. Religię oraz język pisany, który dla popularyzacji prawosławia stworzyli misjonarze [Cyryl i Metody](#), Włodzimierz I Wielki wykorzystał jako dwa główne czynniki integracji państwa.

Pomnik Włodzimierza I Wielkiego w Kijowie.

Wyjaśnij, dlaczego władca został przedstawiony z krzyżem.

Źródło: Sergiy Klymenko, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

Posiadanie własnego, przełożonego na pismo, języka oraz przyjęcie religii chrześcijańskiej wyróżniały Księstwo Kijowskie od np. Litwinów, do których chrześcijaństwo dotarło później. Pod wpływem wymienionych dwóch czynników ukształtowała się jedność kulturowa tych ziem. Język staroruski pozostał językiem urzędowym także na terenie połączonych od końca XIV w. z Polską Wielkiego Księstwa Litewskiego, którego pełna nazwa brzmiała: Wielkie Księstwo Litwy, Żmudzi i Rusi.

Pierwszy kryzys dynastyczny

Śmierć Włodzimierza I Wielkiego w 1015 r. ujawniła problem dynastyczny państwa kijowskiego. W spór o zwierzchność nad całością ziem weszło dwóch synów Włodzimierza I: starszy Świętopełk i młodszy Jarosław, zwany później Mądrym. Świętopełk, którego Włodzimierz I odsunął od dziedziczenia, był jednocześnie zięciem księcia polskiego Bolesława Chrobrego. Ten ostatni, wspierając Świętopełka w walce o władzę na Rusi, zorganizował zbrojną wyprawę na Kijów, w której uczestniczyli także rycerze z Niemiec i Węgier. W lipcu 1018 r. wojska Chrobrego pokonały oddziały Jarosława Mądrego nad Bugiem, a następnie wkroczyły do Kijowa, który poddał się na wieść o zbliżającej się armii. Bolesław Chrobry zajmował miasto przez pewien czas, a na tronie osadził Świętopełka. Jednak wkrótce po tym, jak książę polski wrócił z wojskami do kraju, Jarosław ponownie stanął przeciwko bratu. Świętopełk zginął w 1019 r., a Jarosław odzyskał tron i panował na Rusi aż do 1054 roku.

Rozbicie dzielnicowe – początek procesu rozpadu państwa

Jarosław Mądry, aby zapobiec konfliktom dynastycznym, całość państwa ruskiego podzielił na księstwa dzielnicowe. Każde z nich przypadło jednemu z książąt należących do dynastii Rurykowiczów. Władca nakazał też, zgodnie z zasadą **senioratu**, żeby najstarszy syn, a po jego śmierci każdy najstarszy spośród książąt dynastii panującej, zostawał księciem kijowskim z władzą zwierzchnią nad wszystkimi pozostałymi księstwami ruskimi. W założeniu miało to doprowadzić do harmonijnego przekazywania centralnej władzy nad całą Rusią Kijowską, ponieważ każdy z książąt miał szansę stać się najstarszym w dynastii i objąć władzę zwierzchnią.

Księstwa Rusi Kijowskiej po śmierci Jarosława Mądrego, druga połowa XI wieku.
Na ile księstw podzielone zostało państwo? Które z nich było największe?

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o. na podstawie Popik, licencja: CC BY-SA 3.0.

Po 43 latach, w 1097 r., na zjeździe rodzinnym w Lubeczu, książęta zrezygnowali jednak z respektowania zasady senioratu. Dokonali nowego podziału ziem ruskich i uchwalili, że odtąd w każdej ich dzielnicy panować będzie dziedzicznie dana linia książęca. W ten sposób formalnie potwierdzono rozpad państwa na kilka odrębnych organizmów. Ostatnią próbą utrzymania jedności były rządy Włodzimierza Monomacha jako wielkiego księcia kijowskiego (1113–1125). Po jego śmierci nastąpiło trwałe rozbitcie dzielnicowe Rusi Kijowskiej.

W 1237 r. tereny rozdrobnionej Rusi najechali Mongołowie pod wodzą **Batu-chana**. Trzy lata później zdobyli oni i spustoszyli Kijów. Ziemię Rusi, z wyjątkiem **Rusi Czerwonej**, na prawie dwa stulecia znalazły się pod jarzmem mongolskim. Najbardziej w ich wyniku ucierpiały południowe obszary Rusi wraz z jej stolicą Kijowem, który wyludnił się i stracił na znaczeniu. Panowanie **Złotej Ordy** było czasem zahamowania rozwoju na terenach ruskich i podporządkowania książąt najeźdźcom. Władcy rządili z nadania chanów, musieli płacić im daniny oraz wypełniać ich rozkazy. Dopiero wraz ze słabnięciem jarzma mongolskiego pod koniec XIV w. księstwa ruskie zaczęły odzyskiwać samodzielność.

W czasie panowania mongolskiego zaczęły się kształtować wyraźne różnice kulturowe i polityczne między wschodnią a zachodnią częścią byłej Rusi Kijowskiej. Stopniowo wyodrębniły się dwa ośrodki polityczne roszcujące sobie prawo do historycznej i politycznej spuścizny po Rusi Kijowskiej: Księstwo Halicko-Włodzimierskie na zachodzie i Księstwo Włodzimiersko-Suzdalskie, zwane później Moskiewskim, na północnym wschodzie. Pierwsze z księstw było połączone więziami politycznymi i kulturalnymi z krajami Zachodu. Utrzymywało ono m.in. ożywione kontakty z księstwami polskimi, wchodząc z nimi w koligacje dynastyczne. Część ziem – Księstwo Halickie – weszła w XIV w. w skład Królestwa Polskiego, a reszta stała się częścią Wielkiego Księstwa Litewskiego. W tym samym czasie na północnym wschodzie znaczenia politycznego zaczęli nabierać władcy Księstwa Włodzimiersko-Suzdalskiego, które stało się załóżkiem Księstwa Moskiewskiego. Książęta ci zostali wyznaczeni przez Mongołów do pobierania danin od pozostałych księstw ruskich. W sposób odrębny rozwijała się natomiast Ruś Północna, gdzie ukształtowały dwie samodzielne republiki miejskie z własnym samorządem: Psków i Nowogród Wielki.

Słownik

Ruś Czerwona

obszar Rusi Czerwonej obejmował dorzecze Sanu i Dniestru po górną Prypeć. W skład Rusi Czerwonej wchodziły ziemie: sanocka, przemyska, chełmska, bełska, halicka i lwowska; do roku 1340 Ruś Czerwona była częścią Księstwa Halicko-Wołyńskiego (Rusi Halicko-Włodzimierskiej); w XIII i XIV wieku większość zachodnich księstw ruskich przeszła do strefy wpływów nabierającej znaczenia Litwy

Rurykowicze

ród ruski wywodzący się od legendarnego wodza Waregów (skandynawskich wikingów z terenu Szwecji) – Ruryka I; książęta z tej dynastii dali początek Rusi Kijowskiej, pełnili w niej władzę oraz w księstwach ruskich w okresie rozbitcia dzielnicowego; Rurykowicze sprawowali później rządy w Rusi Moskiewskiej (Wielkim Księstwie Moskiewskim) do 1598 roku; ostatnim przedstawicielem dynastii Rurykowiczów (z linii moskiewskiej) był car Fiodor I, syn Iwana IV

seniorat

(z łac. *senioratus* od *senior* – starszy) stosowana w wiekach średnich zasada określająca porządek obejmowania tronu; ustanawiana była często po podziale kraju między synów władcy i określała, że po jego śmierci władzę zwierzchnią ma każdorazowo sprawować najstarszy męski przedstawiciel rodu (senior)

Złota Orda

państwo mongolskie założone ok. 1240 r. w zachodniej części imperium Czyngis-chana przez jego wnuka Batu-chana, ze stolicą w Saraj Batu; upadło w 1502 r. po najeździe wojsk chanatu krymskiego pod wodzą chana Mengli I Gireja

Słowa kluczowe

Europa wczesnego średniowiecza, Ruś Kijowska w okresie rozbitcia dzielnicowego, Ruś Kijowska, spory dynastyczne, seniorat, rozbitcie dzielnicowe w Polsce, Mongołowie

Bibliografia

Wielka Historia Świata, t. 1–12 (praca pod patronatem Polskiej Akademii Umiejętności), Świat Książki 2004–2006.

L. Podhorodecki, *Dzieje Ukrainy*, Warszawa 2014.

W. Serczyk, *Historia Ukrainy*, Warszawa 2009.

N. Davies, *Zaginione królestwa*, tłum. B. Pietrzyk, J. Rumińska-Pietrzyk, E. Tabakowska, Kraków 2010.

Film edukacyjny

Polecenie 1

Zapoznaj się z filmem i wykonaj kolejne polecenia.

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DiQ0xaUA7>

Nagranie filmowe dotyczące rozpadu Rusi Kijowskiej.

Polecenie 2

Przedstaw proces kształtowania się państwa ruskiego.

Twoja odpowiedź

Polecenie 3

Opisz panowanie Jarosława Mądryego i wprowadzony przez niego system dziedziczenia władzy. Rozstrzygnij, czy decyzja Jarosława była ewenementem w dziejach średniowiecznej Europy Środkowej.

Twoja odpowiedź

Film + Sprawdź się

Polecenie 1

Zapoznaj się z drugą częścią wykładu i wykonaj kolejne polecenia.

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/D1BdQygMC>

Film nawiązujący do treści materiału - dotyczy rozpadu Rusi Kijowskiej, część 2.

Polecenie 2

Wyjaśnij, jak doszło do rozpadu państwa ruskiego.

Twoja odpowiedź

Polecenie 3

Opisz, jakie konsekwencje dla Europy Wschodniej miały najazdy tatarskie.

Tvoja odpowiedź

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Zapoznaj się z poniższą mapą, a następnie wykonaj polecenie.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o. na podstawie Popik, licencja: CC BY-SA 4.0.

Wskaż, które z podanych stwierdzeń są prawdziwe, a które fałszywe.

Stwierdzenie	Prawda	Fałsz
Mapa przedstawia sytuację polityczną na obszarze dawnej Rusi Kijowskiej po wyzwoleniu spod jarzma mongolskiego.	☐	☐
Średniowieczne księstwa ruskie rozciągały się na obszarze współczesnej Litwy, Białorusi i Ukrainy.	☐	☐
W XIV w. w skład Królestwa Polskiego weszły obszary znajdujące się wcześniej pod panowaniem książąt wołyńskich i halickich.	☐	☐

Ćwiczenie 2

Przeanalizuj poniższe ilustracje i ułóż je we właściwym porządku chronologicznym. Uzasadnij swój wybór.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Uzasadnienie

Rozstrzygnij, czy powyższe ilustracje stanowią wiarygodne źródło do badań nad wydarzeniami, które one przedstawiają.

Dla nauczyciela

Autor: Martyna Wojtowicz

Przedmiot: Historia

Temat: Rozpad Rusi Kijowskiej

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

Zakres podstawowy

VI. Europa wczesnego średniowiecza. Uczeń:

3) opisuje proces tworzenia się państw w Europie, z uwzględnieniem ich chrystianizacji.

X. Polska w okresie rozbitcia dzielnicowego. Uczeń:

1) wyjaśnia przyczyny polityczne i społeczno-gospodarcze oraz następstwa rozbitcia dzielnicowego;

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

VI. Europa wczesnego średniowiecza. Uczeń: spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:

2) opisuje proces powstawania pierwszych państw w Europie Środkowo-Wschodniej z uwzględnieniem wpływu cywilizacji łańskie i bizantyjskiej;

VII. Europa w okresie krucjat. Uczeń: spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:

3) opisuje kierunki, charakter oraz konsekwencje najazdów mongolskich dla Europy.

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- omawia powstanie i etapy rozwoju księstwa kijowskiego;

- charakteryzuje panowanie Włodzimierza I Wielkiego i Jarosława Mądrygo;
- wyjaśnia przyczyny rozpadu Rusi Kijowskiej po śmierci Jarosława Mądrygo.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- rozmowa nauczająca z wykorzystaniem ćwiczeń interaktywnych;
- analiza materiału źródłowego (porównawcza);
- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- telefony z dostępem do internetu.

Przebieg lekcji

Faza wstępna:

1. Nauczyciel poleca jednemu uczniowi lub uczennicy przeczytanie wyświetlonego tematu zajęć. Omawia planowany przebieg lekcji.
2. Nauczyciel poleca uczniom przygotować w parach pytania związane z tematem lekcji. Czego uczniowie chcą się dowiedzieć? Co ich interesuje w związku z zakresem zajęć? W ten sposób uczniowie wspólnie ustalają obowiązujące ich kryteria sukcesu.

Faza realizacyjna:

1. Praca z tekstem. Uczniowie indywidualnie zapoznają się z treścią sekcji „Przeczytaj” i zapisują na kartkach minimum pięć pytań do tekstu dotyczącego rozpadu Rusi Kijowskiej. Wybrana osoba zbiera pytania do urny. Nauczyciel dzieli uczniów na pięcioosobowe grupy, które losują pytania z puli i przygotowują odpowiedzi. Zespół, który jest gotowy, zgłasza się i przedstawia rezultaty swojej pracy. Pozostali uczniowie wraz z nauczycielem weryfikują poprawność odpowiedzi.

2. Praca z multimedium („Film edukacyjny”). Nauczyciel prosi wybranego ucznia o przeczytanie polecenia 3: „Opisz panowanie Jarosława Mądryego i wprowadzony przez niego system dziedziczenia władzy. Rozstrzygnij, czy decyzja Jarosława była ewenementem w dziejach średniowiecznej Europy Środkowej”. Poleca uczniom, aby pracowali w dotychczasowych grupach. Po ustalonym wcześniej czasie przedstawiciel wskazanej (lub zgłaszającej się na ochotnika) grupy prezentuje propozycję odpowiedzi, a pozostali uczniowie się do niej ustosunkowują. Nauczyciel w razie potrzeby uzupełnia odpowiedź.
3. Praca z drugim multimedium („Film + Sprawdź się”). Nauczyciel czyta treść polecenia 2: „Wyjaśnij, jak doszło do rozpadu państwa ruskiego” i prosi uczniów, aby w parach przygotowali rozwiązanie na podstawie materiału, który zaraz zostanie wyświetlony. Po określonym czasie wskazana lub wybrana para uczniowska przedstawia propozycję odpowiedzi, pozostali uczniowie wraz z nauczycielem weryfikują jej poprawność.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel ponownie wyświetla na tablicy temat lekcji zawarty w sekcji „Wprowadzenie” i inicjuje krótką rozmowę dotyczącą kryteriów sukcesu. Czego uczniowie się nauczyli?
2. Na zakończenie prowadzący omawia przebieg zajęć i ocenia słownie pracę uczniów.

Praca domowa:

1. Wykonaj ćwiczenia 1 i 2 z sekcji „Film + Sprawdź się”.

Materiały pomocnicze:

Wielka Historia Świata, t. 1–12 (praca pod patronatem Polskiej Akademii Umiejętności), Świat Książki 2004–2006.

L. Podhorodecki, *Dzieje Ukrainy*, Warszawa 2014.

W. Serczyk, *Historia Ukrainy*, Warszawa 2009.

N. Davies, *Zaginione królestwa*, tłum. B. Pietrzyk, J. Rumińska-Pietrzyk, E. Tabakowska, Kraków 2010.

Wskazówki metodyczne:

Uczniowie mogą zapoznać się przed lekcją z materiałami filmowymi, aby przygotować się do późniejszej pracy.

Spis ilustracji nieopisanych:

- Ćwiczenie 1: Mapa Księstwa Rusi Kijowskiej w latach 1054–1132; CC BY-SA 3.0, Contentplus.pl sp. z o.o. na podstawie Popik, Wikimedia Commons.

- Ćwiczenie 2 – ilustracja 1: Wiktor Wasniecowa, *Chrzest Rusi*; domena publiczna, Wikimedia Commons.
- Ćwiczenie 2 – ilustracja 2: Jan Matejko, *Bolesław Chrobry ze Świętopełkiem przy Złotej Bramie w Kijowie*; domena publiczna, Wikimedia Commons.
- Ćwiczenie 2 – ilustracja 3: Zwolnienie Suzdału przez Batu-chana w lutym 1238; miniatura z XV wieku; domena publiczna, Wikimedia Commons.
- Ćwiczenie 2 – ilustracja 4: *Bitwa na Kulikowym Polu*; domena publiczna, Wikimedia Commons.